

זמני השבוע בירושלים

נה פרשת

17:41 מניסת שבת

18:34 צאת השבת

19:10 רבינו תם

גליון
6

בשורה התחונה

שו"ת משפט עברי מעשי לחיי היום יום

דברים שתמיד רצית לדעת ולא הייתה לך הזדמנות לשאול

שבת פרשת נח תשפ"א

נפשט בעז"ה את הדברים ונדגים את ההבדל באמצעות הנוסח שנכתב בכל אחת מהצוואות הנ"ל:

לפי חוקי המדינה אדם יכול לרשום בצוואה: "הנני מצווה בזאת **לאחר מותי** את זכויותי בדירה ברח' _____ ל-3 ילדי... בחלקים שווים...", לעומת זאת במסגרת צוואה **לפי דין תורה** אדם צריך לכתוב באופן הבא: "אני נותן את כל רכושי שיהיה לי, במתנה גמורה לשלשת ילדי בחלקים שווים... **מהיום** ולשעה אחת קודם פטירתי, על מנת שלא אחזור בי... אם לא אחזור בי, **יחול הקניין מהיום** ולשעה אחת קודם פטירתי."

מההבדל בנוסחים ניתן ללמוד באופן ברור שבצוואה שנעשית לפי החוק הישראלי אדם מצווה שההדירה ברח' פלוני תעבור לבעלות ילדיו **רק לאחר מותו**, ואילו לפי הנוסח **בצוואה ההלכתית** כבר **כעת בעת עשיית הצוואה** הדירה ניתנת במתנה גמורה ליורשים, אלא אם המוריש יחזור בו. (נכון שבפועל הבעלות על הדירה תעבור לילדיו רק לאחר מותו אבל מבחינה קניינית הקניין חל למפרע מיום עשיית הצוואה, ואין כאן המקום להרחיב על אופן החלת הקניין במסגרת הצוואה ההלכתית).

הבדל זה בין נתינת הירושה "**מהיום**" לפי דין תורה או "**לאחר מיתה**" לפי המשפט הישראלי הוא משמעותי ביותר ובעצם הופך את הצוואה לכשרה לפי דין תורה או מאידך למשוללת כל תוקף הלכתי (להלן: "**צוואה פסולה**").

אז "בשורה התחונה" מה עושים?

טוב, עד פה בעיות ואיסורים, כעת נעבור לפתרונות. גדולי הפוסקים בכל הדורות ידעו היטב על הבעיות שפרטנו לעיל, וידעו גם ידעו שהמציאות חזקה לפעמים הרבה יותר מכל הלכה או דרשה, ולכן עמלו וטרחו להכשיר צוואות שנעשות לפי חוקי המדינה הגם שלא כשרות **לפאורה** לפי דין תורה (בשל אותו ניסוח בעייתי שאותו הזכרנו לעיל). כל זאת, כדי להציל **מאיסור גזל החמור** את אותם אלה שירשו את רכוש הנפטר על פי הצוואה, אבל בפועל הצוואה בכלל אינה תקיפה מבחינה הלכתית כאמור (היורשים שירשים לפי הצוואה שלא תקיפה הלכתית עוברים באיסור גזל החמור שהרי לפי דין תורה רכושו של הנפטר מתחלק לאחר מותו לפי כללים הלכתיים מסויימים, למשל: הבנות **לא** יורשות את אביהן כשיש לאב בנים, ובעצם העובדה שאותן בנות על פי הצוואה שלא תקיפה הלכתית זוכות בירושה לפי חוקי המדינה כשיש לאב בנים, הן למעשה גוזלות מהאחים שלהם את הרכוש שאמור להיות שלהם לפי

" **לְמִזְהִיר וְלְנַזְהֵר שְׁלוֹמִים תֵּן פְּמִי נָהָר** "

שלום חברים נכבדים,

השבת בעז"ה נקרא את **פרשת נח**. מיד כשאני שומע את המילה 'נח' עולה בי השאלה האם בכל מעשה והחלטה במהלך החיים אנחנו עושים את מה שהתורה מצווה אותנו או שלעיתים אנו מעדיפים **את מה ש'נח' לנו?** אמנם התשובה לשאלה זו ארוכה ועמוקה, אבל במאמר זה ננסה להראות איך מה שנוח לנו לא תמיד **נוח בעיני הקב"ה** ותורתו הקדושה, במיוחד במה שקשור בדיני צוואה וירושה.

בעבר דיברנו על כך שיש הבדלים לא מעטים ומאוד משמעותיים בין **דין התורה הקדושה** לבין **המשפט הישראלי בכל הנוגע ל'צוואה' שאדם כותב או עושה בעודו בחיים**. מי שלא זוכר או עדיין לא יודע, 'צוואה' היא מסמך משפטי או הלכתי (תלוי אם עושים אותו רק לפי חוקי המדינה או גם לפי ההלכה), בו אדם מצווה לפי כללים משפטיים או הלכתיים קבועים וברורים כיצד ומה יעשו ברכושו לאחר מותו. למשל: מי יירש לאחר מותו את דירת המגורים שלו או דירות נוספות שבבעלותו? מי יקבל לאחר מותו את הכספים שחסך בתכנית חיסכון פלוגית? מי יהיה זכאי לאחר מותו לכספים שמצויים בחשבון בנק כזה או אחר? ועוד כהנה וכהנה הנחיות לגבי איך יתחלק רכושו לאחר מותו.

חשוב להדגיש, **שלפי החוק הישראלי** אדם יכול במסגרת הצוואה שלו להוריש **כמעט בכל אופן שירצה** את רכושו ('**כמעט**') למעט אם מצווה דברים שהם לא מוסריים או נוגדים את תקנת הציבור, כגון: אדם מצווה שלאחר מותו הכספים שמצויים בחשבון בנק פלוני שלו ילכו לטובת פעילות טרור חלילה (וכו'), דהיינו: אדם יכול להחליט במסגרת צוואתו שפלוני הבן שלו או אלמונית הבת שלו לא יקבלו אף לא שקל אחד מרכושו, או למשל שעמותה פלוגית תירש כך וכך כספים או נכסים לצורך מימון פעולתה התורנית.

לכאורה, לא צריך להיות הבדל בין הצוואה שנעשית לפי חוקי המדינה לבין הצוואה שנעשית לפי **דין תורה**, שהרי בשניהם למוריש זכות בלעדית להחליט מי יהי הבעלים של רכושו לאחר מותו. **אולם באמת הדברים לא כל כך פשוטים**, ישנו הבדל מאוד מהותי בין האופן בו אדם כותב צוואה לפי חוקי המדינה, לעומת האופן בו אדם כותב **צוואה לפי דין תורה**.

ההבדל המהותי והעיקרי בעשיית צוואה לפי חוקי המדינה ולא לפי דין תורה היא העובדה הברורה **שלפי דין תורה** אדם לא יוכל לצוות לתת מתנה **אחרי מותו**- דהיינו **אדם לא יכול להשאיר צוואה בה הוא מפרט מי יזכה ברכושו לאחר מותו**, אלא אדם יכול לתת מתנה **רק לפני מותו** (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן רנ, סעיף כד, וכן סימן רפא, סעיף א). צוואה שנעשית על פי ההלכה היא צוואה שבה המתנה שאותה נותן המוריש לירש ניתנת **מחיים ולא לאחר המוות**. כל זאת בניגוד לצוואה לפי חוקי המדינה שם המוריש מציין בפירוש " **הנני מצווה בזאת לאחר מותי שפלוני יקבל את הכספים...** "

דין תורה כאמור).

בקיזור רב נאמר שהפתרון המיידית והחשוב ביותר הוא שבמקרה שנעשתה צוואה לפי חוקי המדינה ולא לפי חוקי התורה, צריך להוציא צו קיום צוואה בבית דין הרבני ושם הדיינים יעשו קניין על הצוואה, וממילא יוכלו אותם יורשים לא חוקיים ליהנות מכספי הירושה גם לפי דין תורה ולא יעברו באיסור גזל החמור.

ג. יש פוסקים הסבורים שניתן להכשיר צוואות שנכתבו שלא על פי דרישות המשפט העברי ולא נעשה בהם קניין, אם צוואות אלו נכתבו על פי המנהג הרווח או מכוח תקנות הקהל ו"דינא דמלכותא". כך למשל פוסק רבי משה פיינשטיין (ארה"ב, המאה ה-20), שצוואה שנעשתה על פי חוקי המדינה כשרה ואינה צריכה קניין, שכן "דינא דמלכותא" עומד במקום הקניין. בדרך זו, לדבריו, ניתן אף להתגבר על הפגם של הקנייה לאחר המוות.

יש לציין שחלק מהפוסקים כגון המנחת יצחק (ח"ו קסד, קסה) ועוד פוסקים לא קיבלו את הסברות הנ"ל.

אז בשורה התחתונה מה עושים?

כדי להימנע מכל "ההכשרים" הנ"ל לאחר מעשה, וכדי לא להיכנס למחלוקות הפוסקים (שהרי אף מוריש לא רוצה להכשיל את הירוש שלו באיסור גזל החמור...), יש להתייעץ בטרם נתיבת צוואה עם דיין או מורה הוראה או טוען רבני שבקיאים בתחום ואלה ידריכו אותו מה וכיצד לעשות. ישנם נוסחים של צוואה הלכתית שמפורסמים לציבור וכדאי להשתמש באחד מנוסחים אלה. כך יוכל אותו מוריש עתידי להיות סמוך ובטוח שהרכוש שלו יגיע בעז"ה לאותם ידדים שהוא רוצה שיגיעו לאחר מותו, הן מבחינת חוקי המדינה והן מבחינת דין תורה, וכך יקויים בו ובירשיו מאמר הפיוט הקדוש: "למַזְהֵר וְלַנְהַר שְׁלוֹמִים תָּן קְמִי נְהָר".

המאמר אינו מהווה תחליף לייעוץ משפטי פרטני. בכל שאלה מעשית יש לפנות לדיין, טוען רבני או לעו"ד הבקיא בתחום ואין להסתמך בשום צורה על האמור.

אהוד נתן מור- עו"ד, טוען רבני ומגשר מתמחה בדיני משפחה וירושה

www.law-mor.com

יעוץ ראשוני לקוראי העלון

מהו אותו קניין שעושה בית הדין הרבני כדי להכשיר את אותה צוואה "לא הלכתית"?

"מעשה קניין" פירושו פעולה הצהרתית שממנה ניתן ללמוד כי אותו אדם שעושה את אותה פעולה הצהרתית (מה שנקא "מעשה הקניין"), מודיע לכל העולם (מה שנקרא בלשון ההלכה "לכולי עלמא"), שהוא גומר בדעתו לעשות מעשה פלוני כזה וכזה. באופן זה לא יוכל אותו אדם לטעון לאחר זמן כי לא התכוון לעשות את אותו מעשה פלוני או שהוא לא הבין מה הוא עושה, שהרי פעולת הקניין (הפעולה ההצהרתית שעשה), מעידה עליו כאלף עדים שהבין והתכוון לאותו מעשה שבגינה הוא עשה את מעשה הקניין, אחרת הוא לא היה עושה את אותה פעולה הצהרתית. **'מעשה קניין' הכי נפוץ בחיינו הוא במכירת חמץ בערב פסח**, שם אנו מגביהים חמץ או מטפחת בפני הרב שמבצע את מכירת החמץ, ובכך אנו מצהירים בפני כל העולם שאנו מתכוונים לחלוטין וגומרים בדעתנו שהחמץ שלנו יימכר לגוי. באופן זה לא נוכל לטעון אחר כך שלא התכוונו למכור את החמץ שלנו לגוי שהרי עשינו פעולת קניין הצהרתית ברורה לפני אותו רב. **כך גם בעניין שלנו**, אם לאחר מותו של המצווה, יבואו יורשי המצווה החוקיים לפי דין תורה לבית הדין הרבני ויעשו מעשה קניין בו הם מצהירים שהם מוותרים על הרכוש כולו או חלקו (לפי הצוואה), לטובת אותם יורשים שכתובים בצוואה הפסולה, אזי פעולת הקניין הזו מאוד חזקה ומאפשרת ליורשים הלא חוקיים ליכות ברכוש המוריש גם לפי דין תורה. וכמו שהסברנו קודם, אם אותם בנים של אותו אב שנפטר יבואו לבית הדין הרבני ויעשו מעשה קניין במסגרתו הם מקנים לבנות (האחיות שלהם), את אותו רכוש שניתן לבנות במסגרת הצוואה הפסולה (שלמעשה שייך לפי דין תורה לאותם בנים ולכן הם כעת מקנים לבנות את אותו רכוש), אזי אותן בנות שירשו לפי הצוואה הפסולה יהפכו להיות יורשות כשירות גם לפי דין התורה.

נשאלת השאלה, מה קורה כשאותם יורשים לפי דין תורה לא באים לבית הדין לעשות מעשה קניין (למשל קיים לא עלינו סכסוך משפחתי והיורשים לפי דין תורה לא רוצים לשתף פעולה עם היורשים הלא חוקיים. ובמקרה שלנו הבנים של האב שנפטר לא רוצים לבוא לבית הדין הרבני כדי לעשות מעשה קניין לטובת האחיות שלהם שירשו על פי הצוואה הפסולה)?

פה יש לנו מס' פתרונות שנזכיר ממש בקצרה את חלקם:

- א. כתב האחיעזר (ח"ג סל"ד, וח"ד סס"ו), שבתי הדין נוהגים לקיים צוואות כאלו בגלל ש"מצווה לקיים דברי המת".
- ב. יש פוסקים שסוברים שמטרתו של הקניין בצוואה היא לציין את גמירות דעתו של המצווה, וניתן להניח שמי שכותב צוואה גמר בדעתו לחלק את רכושו על פיה, והכתיבה משמשת בעניין זה במקום מעשה קניין מאוחר יותר כפי שהסברנו. וכך כותב הרב דניאל טירני (איטליה, המאה ה-20).